

Komunita banátských Čechů byla v Čechách vždy v konjunkturnějších dobách zemí nadšeně (znovu)objevovaná i obdivovaná. Drsné životní podmínky, vyplývající především z téměř naprosté izolace v těžko dostupném terénu uprostřed divoké přírody, znamenaly a stále ještě svým způsobem znamenají pro banátské Čechy stálou hrozbu ohrožení života. Svou roli zde v současnosti hraje také velmi špatná úroveň rumunského pohraničního zdravotnictví či silnic. Během historie českého osídlení v Banátu mnoho lidí odcházelo, často ve vlnách, mnozí ale zůstávali. Přijmout nezvratitelný osud, však rvát se s ním – jen to zbylo prvním osadníkům ocitnuvším se daleko od vlasti, kterou stále milují s nostalgickým patriotismem; vnitřní síla, kterou museli v sobě vyburcovat, houževnatá pracovitost a upřímně oddaná víra v Pánaboha žijí jako odkaz v generacích jejich potomků, jež potkáváme v Banátu dnes.

Komunity začaly velmi brzy pociťovat naléhavou potřebu vzdělání pro své děti a kněžské péče o své duše. Nejdříve se tohoto úkolu ujali gramotní susedé, časem si ale vystěhovalci vyprosili učitele i duchovního správce, vystavěly se kostely i školní budovy. Nejvýznamnějšími osobnostmi, vyslanými sem z Čech v 19. století, byli dva učitelé a kněz – všichni v místech svého buditelského působení dožili a jsou pochováni. Byli to farář František Unzeitig, který působil převážně na Gerníku, byl váženou osobností a zasloužil se například o výstavbu gernické školy, nebo o vybavení kostela. Učitel Vincenc Zamouřil, působící též na Gerníku, tady založil dechovku. A opravdovým hrdinou těchto pionýrských časů byl Jindřich Schlögl, který přišel jako mladý muž na Svatou Helenu a za své rozsáhlé aktivity si zasloužil přezdívku „reformátor“. Mimo jiné vyučoval podle vlastních učebnic děti i dospělé, učil racionálnějšímu způsobu hospodaření, poskytoval právnícké a lékařské rady, a v nepřítomnosti faráře Unzeitiga jej zastupoval v nesvátostrných úkonech.

Na přelomu 19. a 20. století, kdy banátská oblast připadla Uhrám, bylo obyvatelstvo podrobováno násilné maďarizaci – mimo jiné byla jediným povoleným vyučovacím jazykem maďarština. Učitelé se stávali často vysloužilí vojáci, jejichž jazyku děti nerozuměly a kteří podle ústních svědectví zacházeli se svými svěřenci tak krutě, že je mnozí rodiče v obavách ze zmrzačení přestali do školy posílat.

Po první světové válce a po vzniku samostatného Československa se začal euforický stát znovu zajímat o osudy svých krajanů v zahraničí. Samostatné Rumunsko bylo k menšinám vstřícné a povolovalo alespoň částečnou výuku v mateřském jazyce, ČSR tedy začala prostřednictvím různých organizací (za všechny např. Československý ústav zahraniční) do oblasti znovu vysílat české učitele a jinou vzdělávací pomoc. Vždy bylo zjevné, jak delší nepřítomnost učitele a duchovního vůdce negativně (či jeho přítomnost pozitivně) ovlivňuje život a charakter celé komunity. Mnohovrstevnatostí svého působení se mohou se svými předchůdci měřit mnozí z těchto zapadlých vlastenců, vyslaných do oblasti po první i druhé světové válce. Například reformovaný kazatel Košťál z Hradce

Králové, působící od roku 1931 ve Sv. Heleně, kromě svého primárního úkolu provozoval zdarma též lékařskou a dentistickou praxi, a to i v okolních rumunských osadách, a značnou měrou přispěl k zlepšení vztahů mezi helenskými katolíky a protestanty.

V 60. letech 20. st. bylo vysílání učitelů do českých osad v Rumunsku opět přerušeno. Osadníci si byli vědomi potřeby „vyučeního“ učitele, který by jim pomáhal, kromě obecné výchovy a vzdělávání mládeže, uchovat si „správnou češtinu“. Proto v 90. letech byla zahájena nová jednání s vládou a roku 1998 bylo vysílání českých učitelů do Banátu obnoveno. Jak již bylo zmíněno, mnohokrát v historii Čechů v Banátu se prokázalo, že relativně uzavřené komunity potřebují ke svému zdárnému fungování osobnost, jejíž činnost se nebude omezovat „pouze“ na samotnou výuku, ale bude to též činnost široce osvětová a sociální, patří sem též zprostředkování všech možných typů kontaktů se starou vlastí, potřeba zalepovat díry v pohraničním rumunském školství i zdravotnictví, komunikovat s přílivem návštěvníků Banátu i aktivistů či organizací, kteří přijíždějí s nabídkou pomoci, zprostředkovávat krajanům možnosti pracovního uplatnění, být zkrátka spojkou a organizátorem, který je dlouhodobě „k ruce“ celé komunitě (nejzářnějším příkladem může být Petr Skořepa, který s obrovským nasazením a svědomitostí pracuje v oblasti již více než deset let). České komunity v Banátu jsou přes veškeré změny, které prodělaly a prodělávají, významným duchovním dědictvím našeho státu. Vzhledem k výše uvedenému pokládám zrušení jednoho učitelského místa v Banátu v roce 2010 za nešťastný a krátkozraký krok z hlediska ochrany raritního kulturního dědictví a za krok necitlivý z hlediska omezení péče státu o sociálně ohroženou skupinu krajanů v zahraničí.

A zde se problematika banátských komunit začíná stýkat s otázkami spojenými s projektem České školy bez hranic. Národu-libá myšlenka, dobrá a přínosná, vykonaná práce obdivuhodná. Přesto spatřuji v její realizaci a v některých současných snahách Českých škol bez hranic (dále ČŠBH) určité problémy, na něž je dobré upozornit. ČŠBH totiž usilují o poměrně masivní finanční podporu ze státního rozpočtu ČR (a mnohého již v těchto snahách dosáhli, jak uvidíme níže) a o svou plnou akreditaci. Obě doprovázejí otázky a pochybnosti, jež volají po objasnění.

V roce 2010 ČŠBH dosáhly přepracování již schváleného rozpočtu pro krajany. Od té doby obdržely každoročně také podporu ve formě daru od MŠMT ČR. Navíc byly v zemích svého působení finančně podporovány místními krajauskými spolky, jejichž příjem z části tvoří také příspěvky z rozpočtu pro krajany v zahraničí MZV ČR. Téměř od začátku byly ČŠBH podporovány také českými zastupitelskými úřady nebo českými kulturními centry, a to především oficiálně doporučenou formou poskytnutí prostor k výuce, propagace apod. Z dosud získaných prostředků byly financovány například učebnice, školní pomůcky, multifunkční zařízení, letní dětské tábory a jiné mimoškolní akce, metodická školení apod. Už v roce 2012 obdržely ČŠBH příslib získání celé jedné třetiny z prostředků MZV určených pro krajany v zahraničí, který je rovněž zanesen v oficiálních materiálech MZV. V současné době usilují ČŠBH o začlenění

do českého vzdělávacího systému a o získání systémových finančních prostředků. ČŠBH si státní podporu jistě zaslouží. Jde ale o její formu a v případě financí také výši a účel. Podpora formou oficiální záštity či poskytnutí prostor je logická a žádoucí. Podpora formou dobře zváženého finančního daru na konkrétní účel rovněž (nikoli už „systémové prostředky“, které by zajišťovaly chod ŠBH plošně). Je také potřeba vidět, že peníze pro ČŠBH se ukrájí z koláče, který se nezvětšuje, totiž z rozpočtu pro kraje a podporu českého kulturního dědictví, schváleného v konstantní výši pro roky 2010-2015. Tyto prostředky jsou určeny zejména pro podporu krajských spolků v zahraničí (kulturní a osvětové akce, vybavení úřadoven, pomoc do škol atd.) a ve spolupráci s MŠMT také pro vysílání učitelů ke krajským komunitám a lektorů na zahraniční katedry bohemistiky. Jak praví sám senátor Grulich, hlavní propagátor škol bez hranic na půdě politické, státní prostředky by měly být vynakládány především na pomoc potřebným. (<http://www.tomasgrulich.cz/clanky/81/proc-kandiduji/>: „Stát by měl pomáhat těm, kteří si nemohou pomoci sami.“)

Mezi krajskými komunitami v zahraničí najdeme více těch potřebnějších, pochopitelně hlavně na východě a jihu Evropy. Češi žijící v Rumunsku jsou navíc čímsi jako rodinným stříbrem České republiky, jejich enklávy mají v mnoha ohledech dokonce evropský význam. Protože život Čechů v rumunském Banátu je velmi komplikovaný, existuje dosti důvodů pro to, aby právě oni byli mezi hlavními příjemci pomoci ze „staré vlasti“. Navzdory tomu bylo od školního roku 2010/2011 zrušeno jedno ze tří učitelských míst v této oblasti; jeho zrušení bylo deklarováno jako přímý důsledek navýšení financí pro ČŠBH. (Jinou, ač související kapitolou, je diskutabilní vysílání učitelů ke „krajanům“ například v Jižní Americe.) Přitom „klienty“ ČŠBH tvoří většinou, podle publikovaných informací Škol bez hranic, děti bilingvní; jak vyplývá s dalších materiálů ČŠBH, jsou to děti, které většinou navštěvují mezinárodní školy, tedy děti z rodin nikoli nemajetných. Není tudíž zcela zřetelný důvod, proč by měly být školy bez hranic financovány z rozpočtu pro podporu krajanů tak masivním způsobem, když by mohly zcela dobře fungovat na bázi alespoň částečného samofinancování.

Požadovaná plná akreditace těchto škol by potom znamenala další výrazné finanční zatížení. Aby nemusely děti jezdit jednou za dva roky na povinné přezkoušení z českého jazyka a literatury, z českých dějin a zeměpisu, do své kmenové školy v ČR, usilují ČŠBH o úplné zrušení povinnosti zápisu v kmenové škole a vykonání rozdílové zkoušky, které je nyní povinné pro děti, jež chtějí být občany ČR. (Česká škola v Paříži už má výsadu udělit známku z českého jazyka, zeměpisu a dějepisu, kterou ředitelství školy automaticky přijme.) ČŠBH usilují o plné začlenění do českého vzdělávacího systému, aniž by ovšem existovala nějaká ucelenější představa, jak prakticky zajistit například přítomnost učitelů se zákonem požadovanou aprobační v každé pobočce. Stejně tak ČŠBH nepředložily veřejně žádnou finanční rozvahu svého plánu, aniž jsou veřejně přístupné například údaje o počtu žáků v jednotlivých pobočkách (celosvětově, včetně spřízněných poboček uvádějí asi 1500 žáků).

V podobně rozvolněném duchu se nese celá debata o tomto velkém projektu, nesoucím s sebou tak závažné důsledky pro celý český vzdělávací systém. Argumentace je zejména emocionální a často i pochybná ve smyslu stavění vzdušných zámků a používání nedefinovaných pojmů. Hojně se například operuje mlhavou vidinou, že: „**Bilingvní děti, které Česká škola bez hranic vzdělává a vychovává, představují pro svou rodnou zemi a zároveň i pro zemi, ve které žijí, bohatý intelektuální, ekonomický a sociální potenciál. Tyto děti budou schopny, díky svým jazykovým a kulturním znalostem, uchovat českou**

identitu v zahraničí a přispět ke vzájemnému porozumění mezi národy,“ (www.csbh.cz) místo aby se rozpočtová politika soustředila na stávající problematické lokality. Pro účely podobné rozpravy rovněž nebyly (re)definovány potřebné pojmy, jako třeba klíčové označení „krajan“, „krajanská komunita“ apod. Nebo se používá jakési účelové pracovní rozčlenění krajanů na „tradiční“ a ty „nové“, kteří odešli po roce 1989. Na ty druhé jakožto „perspektivně ekonomicky přínosné“ se nyní soustřeďuje naše krajanská politika (sic!). V poslední době se také začíná operovat s pojmy, jako jsou nonsensový „emigrace po roce 1989“ nebo „návratová politika“.

Dále se téměř vůbec nediskutují jiné možnosti výuky češtiny v zahraničí. Jednou z nich by v Evropě mohlo být začlenění do systému Evropských škol, což je slibně se rozvíjející a poměrně otevřený projekt. Tato možnost, jež by byla finančně zajištěna z evropských fondů, byla v debatách šmahem zamítnuta jakožto nerealizovatelná, protože nevyhovující stanovám Evropských škol. V těch se ale výslovně praví, že s Nejvyšší radou EŠ lze jednat o jakékoli výjimce ze stanov. Jak řeší problém výuky krajanů mateřskému jazyku a jejich začlenění po návratu do vlasti jiné země viz odkaz Školy pro národní minority v EU. Z přehledu vyplývá, že se ambiciózním projektem ČŠBH snažíme zařadit mezi nejvyspělejší evropské země, což je hrubé nadhodnocování možností české státní pokladny. V debatě o školách bez hranic je rovněž zcela opomíjen fakt, že žijeme v době internetu, který skýtá možnosti výuky po síti i vykonávání on-line zkoušek – zde by se ovšem dalo ušetřit úplně nejvíc.

Gordický uzel problému, jak zajistit školám bez hranic učitele, a přitom přeci jenom ušetřit, se MZV asi před dvěma lety pokoušelo rozetnout návrhem, že by tehdejší Dům zahraničních služeb (dnes Dům zahraniční spolupráce) mohl uložit svým lektorům, působícím na univerzitách ve světě, výuku ve školách bez hranic jako povinnost, s (opět nepodloženým) odůvodněním, že výuka češtiny na univerzitách se od charakteru bohemistických studií přibližuje spíše k uživatelskému studiu zaměřenému pouze na aplikaci v praxi. (A pokud vím, tato myšlenka dosud nebyla definitivně a zaslouženě odložena jako absurdní.) Zde se ovšem naráží na mnoho nesrovnalostí. Cíle a charakter studia bohemistiky se liší stát od státu, univerzita od univerzity, student od studenta. Lektoři jsou ovšem absolventi odborné bohemistiky, vesměs bez pedagogického minima – nemohou tedy zastávat místa aprobovaných učitelů, na něž má ministerstvo školství své specifické a velmi oprávněné požadavky (ačkoliv se vyskytly náznaky, že i z tohoto zákona by bylo možné udělat pro Školy bez hranic výjimku). Jsou to zkrátka univerzitní pracovníci a troufám si navíc říci, že pro mnohé z nich znamená vidina vyučování dětí, pro něž nemají vzdělání, pohromu, a v takovém případě by to byla pohroma i pro děti.

Další potenciální navýšení rozpočtu znamená požadavek ČŠBH na vytvoření vlastní agendy při ministerstvech. V situaci, kdy se v rozpočtu bojuje o každou sebemenší částku, se realizace tohoto požadavku jeví poněkud absurdní.

Shrnutí námitek: absence konkrétních údajů ze strany ČŠBH o počtu a sociálním statusu žáků, naprostá absence konkrétní finanční rozvahy kroků, které ČŠBH od státu požadují, nevyžadování těchto údajů ze strany zodpovědných orgánů, emocionalismus bez výpovědní hodnoty, panující v argumentaci pro ČŠBH, nedostatek vůle hledat pro činnost ČŠBH úspornější řešení; a takové jednání o této problematice s tak závažnými důsledky nejen pro krajanský program MZV, ale pro celé české školství, které vylučuje z debaty odbornou a širokou veřejnost a neumožňuje včasnou aplikaci principu „audiatur et altera pars“.

Námitky proti státnímu financování ČSBH neznamenaají „jsi bohatý, nedostaneš nic“. Volají ale po odpovědnosti lidí, kteří se hlásí ke svému českému původu, za celkovou finanční situaci jejich vlasti, po komplexní informovanosti jejich i veřejnosti, volají po solidaritě bohatých s chudými, ozývají se proti masivní a neprodiskutované infiltraci do státního sektoru, proti účelovému a rychlému ohýbání české legislativy, proti zavádění principu, podle něhož, jak říkala moje babička, „čert kálí vždycky na větší hromadu“. Nechtějme, aby tímto čertem byla naše společná vlast.